

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-5-4>

УДК [338.46:008]:354.32(477)

JEL I38, M14, Z10

Н. М. Кіналь

аспірант відділу регіональної фінансової політики

ДУ «Інститут регіональних досліджень

імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

e-mail: kinalnm@i.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8184-8043>

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Досліджено особливості фінансового забезпечення функціонування сфери культури в Україні. Проаналізовано методи розвитку культури та її фінансового забезпечення. Визначено частку видатків на культуру та мистецтво у структурі державного та місцевих бюджетів у 2012-2019 рр. Наведено розподіл видатків між бюджетними програмами Міністерства культури в 2018-2020 рр. Проаналізовано зарубіжний досвід розвитку сфери культури та виділено основні інструменти фінансування, які можна імплементувати у вітчизняну практику. Запропоновано збільшити видатки на модернізацію сфери культури та посилити контроль за їх використанням, зокрема щодо фінансової підтримки театрів. Також увагу приділено збільшенню джерел фінансування на мистецьку освіту.

Ключові слова: культура, фінансове забезпечення, джерела фінансування, фінансові механізми, розподіл видатків, фінансова підтримка.

Kinal N. FEATURES OF FINANCIAL MAINTENANCE OF THE CULTURAL DOMAIN IN UKRAINE

The scientific hypothesis about the influence of the components of the informational environment on the expansion of human development is tested. The trends in the Ukrainian information space on the level of implementation of informational technology in human life are revealed. The sample survey about living conditions of households in Ukraine in general and the oblasts of the Carpathian region, in particular, is conducted. The ways of use of Internet services by households for involvement of the population in various spheres of public activity and their influence on human development of the oblasts of the Carpathian region are analyzed. The analysis showed a significant reduction in the share of households by objectives: education and training (formal education in school and higher education, distance education, including online activities); software download. The search for information related to health issues and interaction with public authorities has great potential for human development. The paper concludes that the population of the Carpathian region is insufficiently involved in the use of Internet services. Based on the analysis of indicators of the Global Competitiveness Index, the problems in the field of expanding human development opportunities in Ukraine are described. There is mainly a downward trend in the development of areas involved in expanding human development opportunities in the transition to the information economy – education, health, labor, science and innovation. Relevant guidelines for the implementation of state social policy in this area are identified. Social policy as a direction of state regulation of the economy requires a transition from mostly passive to active and effective state social policy. It is necessary to update the mechanisms for conducting active social policy at the level of the state, various administrative, public organizations, and enterprises. Social policy must be closely linked with the implementation of internal reforms in the country (education, health, pensions, taxes and wages, etc.). Social policy measures should be coordinated with measures of other types of state policy – migration, the formation and development of the middle class, the policy of investing in human capital.

Keywords: culture, financial maintenance, funding sources, financial mechanisms, expenditures distribution, financial support.

Постановка проблеми. Сфера культури є найважливішою ланкою у розвитку української суспільства, яка сприяє розвитку національного світогляду. Слід зазначити, що фінансування сфери культури здійснюється неналежним чином, що призводить до занедбання національних цінностей. Тому питання дослідження фінансового забезпечення галузі культури та впровадження новітніх технологій для забезпечення функціонування сфери культури є особливо вагомим у теперішніх реаліях.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі сферу культури та її фінансове забезпечення досліджували різні вчені, зокрема Ю. Юринець, С. Кучин, І. Дубок., В. Черба, О. Притуп, В. Тропіна та ін. В їхніх працях проаналізовано нормативно-правові акти україн-

ського законодавства та проблеми фінансового забезпечення функціонування закладів культури в сучасних умовах.

Метою статті є дослідження особливостей фінансування сфери культури в Україні та пошук можливостей розширити напрями та обсяги залучення фінансових асигнувань.

Основні результати дослідження. Поняття «культура» бере початок в античності. Його можна віднайти в трактатах філософів і педагогів Стародавньої Греції та Риму. У перекладі з латинської мови слово «культура» означає «обробіток», «обробляти». Культура визначає систему матеріальних і духовних цінностей, які створені впродовж існування людства, та історично набутих

правил, традиції для їх збереження та продовження та сприяє розвитку й вихованню людської душі [1].

Культура – це об'єднання науки, освіти та мистецтва, яка є складною системою та відбиває рівень духовного розвитку народу, нації, членів суспільства. Це галузь, сфера діяльності людей, де утверджуються норми моралі та гуманістичні ідеї, моральні засади в суспільному житті, виховуються глибокі та тверді переконання людей, віра їх у людську гідність, високе призначення, де удосконалюються погляди на істину, формуються відносини між людьми в умовах оновлення суспільного життя.

Закон України «Про культуру» визначає це поняття як сферу, у якій відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність і задовольняються культурні, інформаційні та дозвілєві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище [2].

Системоутворюючим фактором буття українців як великої соціальної групи є її етнічна, культурно-мистецька та громадянсько-політична форма.

На цьому етапі культура переходить з форм задоволення потреби на вищий рівень, що дає їй можливість стати активним учасником реформ, які вимагають зусиль з боку держави.

Таким чином, для збереження національного надбання та продовження існування історично набутих традицій потрібний культурний простір.

Верховна Рада України прийняла основні законодавчі акти, в яких визначені правові, економічні, соціальні, організаційні засади розвитку культури та її спрямованість на реалізацію суверенних прав України у сфері культури; відродження і розвиток культури української нації та культур національних меншин, які проживають на

території України; забезпечення свободи творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, професійної та самодіяльної художньої творчості; реалізація прав громадян на доступ до культурних цінностей; соціальний захист працівників культури; створення матеріальних і фінансових умов для розвитку культури.

Однак слід зазначити, що основну роль у теперішніх умовах відіграє фінансовий бік питання.

Згідно з чинним законодавством України, джерелами фінансування закладів культури є кошти державного та місцевих бюджетів; кошти, що надходять від господарської діяльності, надання платних послуг; кошти, одержані за роботи (послуги), виконані закладом культури на замовлення підприємств, установ, організацій і фізичних осіб; доходи від реалізації продукції майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання; гранти, благодійні внески, добровільні пожертвування, грошові внески, матеріальні цінності, одержані від фізичних і юридичних осіб, зокрема іноземних; кошти, отримані державними і комунальними закладами культури як відсотки на залишок власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти на рахунках, відкритих у банках державного сектору; інші не заборонені законодавством джерела [2].

Сьогодні фінансове забезпечення культури майже повністю залежить від бюджетних асигнувань, яке проводиться не в належному обсязі, що призводить до знищення культури.

Частка ВВП на фінансування культури в Україні є дуже низькою і становить 0,47%. Отже, потрібно визначити перспективу розвитку культури та проаналізувати джерела фінансування сфери культури загалом (рис. 1).

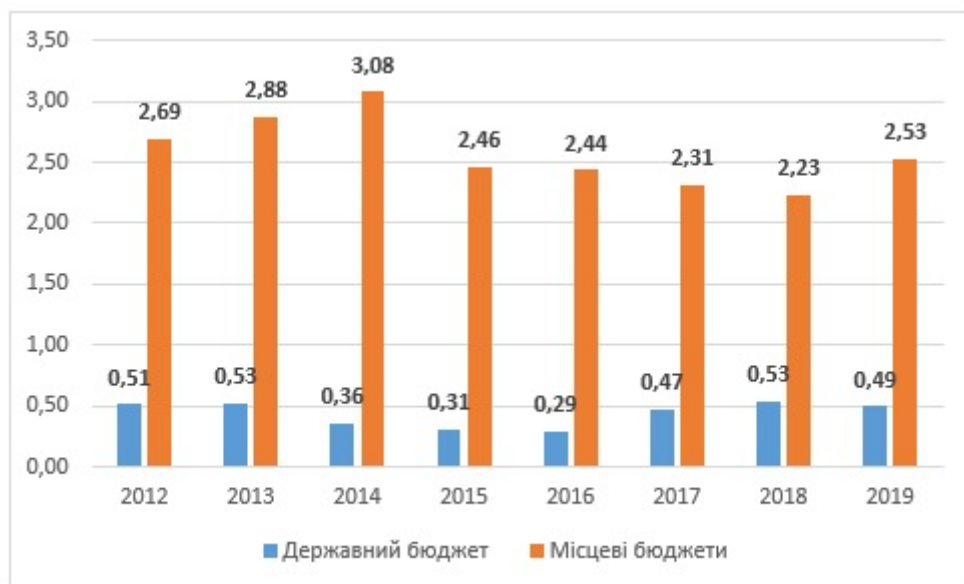

Рис. 1. Частка видатків на культуру та мистецтво у структурі державного та місцевих бюджетів у 2012-2019 рр., %

Джерело: побудовано на основі даних [3].

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

Аналізуючи фінансові механізми сфери культури в Україні та європейських країнах, слід зазначити, що в Україні фінансове забезпечення культури переважно здійснюється завдяки бюджетному фінансуванню, натомість у країнах Європи до фінансування галузі культури залучаються приватні джерела, зокрема меценатство та гранти.

Належні фінансові механізми та модернізація у сфері культури – це інвестування в її майбутнє, яке

дозволить ефективно розвивати та пролонговувати українські культурні цінності.

Проаналізувавши розподіл видатків між бюджетними програмами Міністерства культури України в 2018-2020 рр., можна побачити, що найбільші асигнування проведено на фінансову підтримку національних театрів, що становить 23% загальної суми асигнувань на сферу культури (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл видатків між бюджетними програмами Міністерства культури України в 2018-2020 рр., млн грн.

Програми фінансування	2018 р.	2019 р.	2020 р.
<i>Апарат Міністерства культури України</i>	4560,6	4614,6	4865,6
Загальне керівництво та управління у сфері культури	95,1	111,8	111,8
Прикладні розробки у сфері розвитку культури	1	1	1
Фінансова підтримка національних театрів	1015,4	1099,2	1178
Надання загальної та спеціальної освіти мистецькими (художніми, музичними, хореографічними) загальноосвітніми школами (школами-інтернатами) та позашкільними навчальними закладами, методичне забезпечення діяльності навчальних закладів	209,9	176,8	190,4
Підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів і підготовка науково-педагогічних кадрів у сфері культури і мистецтва, підготовка кадрів акторської майстерності для національних мистецьких і творчих колективів	22,2	24,1	26,9
Підготовка кадрів для сфери культури і мистецтва закладами вищої освіти III і IV рівнів акредитації	850,3	926,6	983
Державна підтримка діячів культури	23,4	25,4	27,2
Фінансова підтримка національних художніх колективів, концертних організацій та їх дирекцій, національних і державних циркових організацій	590,9	640,1	687,5
Фінансова підтримка національних творчих спілок у сфері культури і мистецтва та заходи Всеукраїнського товариства «Просвіта»	6,2	6,2	6,2
Забезпечення діяльності національних музеїв, національних і державних бібліотек і культурно-просвітницьких центрів	610,1	661,4	707,3
Здійснення концертно-мистецьких і культурологічних загальнодержавних заходів, заходів з виявлення та підтримки творчо обдарованих дітей і молоді, заходів, пов'язаних із забезпеченням свободи совісті та релігії, державна підтримка регіональних культурних ініціатив та аматорського мистецтва, поповнення експозицій музеїв і репертуарів театрів, концертних і циркових організацій, забезпечення розвитку та застосування української мови	260,1	41,7	41,7
Будівництво другої черги Національного музею «Меморіал жертв голодомору»	223	200	200
Фінансова підтримка друкованих періодичних видань культурологічного напрямку, газет мовами національних меншин, фінансова підтримка гастрольної діяльності вітчизняних виконавців	6,9		
Збереження історико-культурної та архітектурної спадщини в національних і державних заповідниках, здійснення заходів з охорони культурної спадщини, паспортизація, інвентаризація та реставрація пам'яток архітектури, культури та світової спадщини ЮНЕСКО	347,8	450,4	453,7
Забезпечення функціонування Українського культурного фонду	200,0	200,0	200,0
Забезпечення діяльності Українського інституту книги	94,3	45,8	46,7
Надання фінансової підтримки підприємству «Кримський дім»	4,0	4,1	4,2
<i>Український інститут національної пам'яті</i>	57,4	36,7	37,1
<i>Державне агентство України з питань кіно</i>	518,2	623,5	623,5

Джерело: сформовано на основі даних [4].

На основі дослідження міжнародного досвіду з питань фінансової підтримки театрів з'ясовано, що найпоширенішою формою прямої державної підтримки театрів є гранти, розмір яких коливається в межах від 23,9% загальних витрат (Королівський

театр «Ковент-Гарден», Велика Британія) до 62,2% (Баварська державна опера, Німеччина). Віденській державній опері та Ла Скала (Італія) надається державний грант у розмірах 53,9% та 37,4% загальних витрат відповідно. У Нідерландах запроваджено

фінансову підтримку не на рік, а на чотири роки (так звані блокові субсидії закладам культури). У Швеції розмір гранту залежить і надається за результатами праці відповідно до норм субсидювання, пропорційно обсягу товарів і послуг (так званий базисний – формульний грант). У Німеччині та Росії розмір фінансування залежить від кількості проданих театрами квитків [5].

Водночас сфера культури, зокрема театральне мистецтво, відіграє важливу роль у формуванні світогляду українського народу. Саме через театри та театральне мистецтво можливо забезпечити популяризацію українського мистецтва, збереження і використання культурних благ і культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян України.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про театри і театральну справу» театри мають право здійснювати комерційну та некомерційну господарську діяльність [6].

Однак вітчизняні театри не вживають вичерпних заходів для збільшення власних доходів, натомість має місце неефективне використання бюджетних коштів. Театри в Україні отримують бюджетні асигнування на оплату праці в повному обсязі. Зокрема, Львівським театром опери та балету імені С. Крушельницької отримано фінансування з бюджету впродовж 2017-2019 рр. навіть на завищений розрахунок, де включено в потребу на оплату праці зайві кошти в сумі 15 296,5 тис. грн Крім того, за наявності у штаті театру артистів, які отримують з бюджету заробітну плату, але не виконують норм виступів, керівництвом театру для виконання партій / ролей у виставах, операх залучались сторонні артисти (солісти), з якими укладались договори цивільно-правового характеру [7].

Тому вважаємо за доцільне широке застосування механізму цивільно-правових угод для оплати праці артистичного персоналу, що дасть змогу більш ефективно використовувати бюджетні кошти.

Також важливим залишається питання використання сучасних інформаційних технологій у формуванні мережі культури, що дозволить активно просувати здобутки української культури на світовому рівні. Особливо актуальним це є в умовах поширення пандемії COVID-19.

Не менш важливим є питання покращення мистецької освіти. Слід зазначити, що мистецька освіта фінансується не належним чином, хоча осучаснення та розвиток технологій потребує фінансових ресурсів.

Зауважимо, що розвиток сфери культури залежить не лише від збільшення бюджетних асигнувань, але і від створення нових механізмів фінансового забезпечення сфери культури, зокрема реформуванням законодавства України для залучення позабюджетних коштів для розвитку сфери культури [8].

Висновки. Щоб створити сучасну модель сфери культури, необхідна система культурного і мистецького навчання зі створення висококваліфікованого працівника, для вдосконалення якої потрібно покращити професійну

підготовку чи перепідготовку кадрів, забезпечення технічною базою, методичними та навчальними матеріалами, розвиток наукових досліджень та активізувати міжнародний обмін.

Отже, досягнення успіху у розвитку культури в Україні прямо залежить від ефективності використання бюджетного ресурсу, обґрунтованості його розподілу між програмами фінансування, нормативного забезпечення здійснення меценатської підтримки, що вимагає вдосконалення законодавчої бази.

Список використаних джерел

1. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. *Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз*. 2-е вид. К.: Знання України, 2005. 580 с.
2. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
3. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи забезпечення населення культурними послугами: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.08.2020 р. № 1035-р. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2020-%D1%80#Text>
4. Інформаційна довідка щодо фінансування Міністерства культури України в 2016-2020 рр. / ред. В. М. Мазярчук. К., 2017. 29 с. *Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України*: сайт. URL: <http://www.fea.org.ua>
5. *Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку національних театрів, та використання і розпорядження об'єктами державної власності, належними державі матеріальними та іншими активами, що мають фінансові наслідки для державного бюджету*. Київ, 2018. 62 с. URL: https://tp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2018/31-1_2018/Zvit_31-1_2018.pdf
6. Про театри і театральну справу: Закон України від 31.05.2005 р. № 92605-IV. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15#Text>
7. Аудиторський звіт Західного офісу Державної аудиторської служби України від 25.08.2020 р. № 04-36/1. *Державна аудиторська служба України*: сайт. URL: <http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/doccatalog/document>
8. Притуп О. Фінансове забезпечення реалізації державної політики України у сфері культури на регіональному рівні. *Державне управління та місцеве самоврядування*: зб. наук. пр. 2015. Вип. 4. С. 133-142.

References

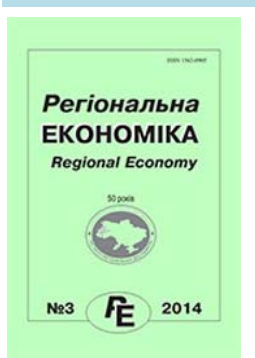
1. Huberskyu, L., Andrushchenko, V., & Mykhalchenko, M. (2005). *Kul'tura. Ideolohiya. Osobystist': Metodoloho-svitohlyadnyy analiz [Culture. Ideology. Personality: Methodological and ideological analysis]*. 2nd ed. Kyiv: Knowledge of Ukraine. [in Ukrainian].

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

2. Pro kul'turu [On Culture] (2010). Law of Ukraine, adopted on 2010, Dec 14, 2778-VI. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> [in Ukrainian].
3. Pro skhvalennya Kontseptsiyi reformy finansuvannya systemy zabezpechennya naselelnya kul'turnymi posluhamy [On approval of the Concept of reform of financing the system of providing the population with cultural services] (2020). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2020, Aug 19, 1035-r. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Mazyarchuk, V. M. (Ed.) (2017). Informatsiyna dovidka shchodo finansuvannya Ministerstva kul'tury Ukrainy v 2016-2020 rr. [Information on the financing of the Ministry of Culture of Ukraine in 2016-2020]. Kyiv. *Office of Financial and Economic Analysis in the Verkhovna Rada of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://www.feao.org.ua> [in Ukrainian].
5. Zvit pro rezul'taty audytu efektyvnosti vykorystannya koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu byudzheti na finansovu pidtryмку natsional'nykh teatriv, ta vykorystannya i rozporядzhennya ob'єktamy derzhavnoi vlasnosti, належnymi derzhavi material'nymi ta inshymi aktyvamy, shcho mayut' finansovi naslidky dlya derzhavnoho byudzhetu [Report on the results of the audit of the effectiveness of the use of funds provided in the state budget for financial support of national theaters, and the use and disposal of state property, state-owned tangible and other assets that have financial consequences for the state budget] (2018). Retrieved from https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2018/31-1_2018/Zvit_31-1_2018.pdf [in Ukrainian].
6. Pro teatry i teatral'nu spravu [On Theaters and Theatrical Affairs] (2005). Law of Ukraine, adopted on 2005, May 31, 92605-IV. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15#Text> [in Ukrainian].
7. Audytors'kyi zvit Zakhidnoho ofisu Derzhavnoi audytors'koyi sluzhby Ukrainy [Audit report of the Western Office of the State Audit Service of Ukraine] (2020). Dated 2020, Aug 25, 04-36/1. *State Audit Office of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/doccatalog/document> [in Ukrainian].
8. Prytup, O. (2015). Finansove zabezpechennya realizatsiyi derzhavnoi polityky Ukrainy u sferi kul'tury na rehional'nomu rivni [Financial support for the implementation of state policy of Ukraine in the field of culture at the regional level]. In *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya [Public administration and local self-government]*: Vol. 4. (pp. 133-142). [in Ukrainian].

Надійшло 20.09.2020 р.

Науково-практичний журнал «РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА»

Науково-практичний журнал «Регіональна економіка» – це фахове науково-практичне видання, у якому висвітлюються такі теоретичні та прикладні питання: формування і реалізація державної регіональної політики в Україні, проблеми соціально-економічного життя регіонів, їх територіального розвитку, природокористування та екологічної безпеки, соціальної політики, трансграничного співробітництва, розвитку сільських територій, інвестиційно-інноваційної політики, фінансів і банківської справи.

Журнал «Регіональна економіка» включений до Переліку наукових фахових видань України (Наказ МОН України від 7.10.2015 р. №1021).

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази **Index Copernicus**, Польща – з 2012 року.

Сайт журналу: www.re.gov.ua